

การเปลี่ยนถ่ายสัมภาระทางวัฒนธรรมของชาวพวน : จากเชียงขวางสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย

ศาสตราจารย์อรศิริ ปาณินท์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เน้นการศึกษาการปรับตัวในบริบทใหม่ที่แตกต่างของชาวพวน ที่มีถิ่นที่เดิมในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีวัฒนธรรมของกลุ่มที่โดดเด่น มีประวัติความเป็นมายาวนานที่ต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานจากภัยสงครามหลายครั้งหลายคราในช่วงเวลา 200 ปี ที่ผ่านมา เข้าสู่พื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนบริบทและวิถีชีวิตจากการอยู่ในพื้นที่สูงท่ามกลางขุนเขาและเนินเขา เข้ามาสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตและความแปรเปลี่ยนของหมู่บ้าน เรือนและการดำรงชีพของชาวพวนในพื้นที่เดิม ซึ่งย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในลาว จากการศึกษาภาคสนามแบบเจาะลึกในกรณีศึกษาทั้งสองแหล่งที่ตั้งได้พบว่า วิถีชีวิตและบริบทของชาวพวนในแขวงเชียงขวางยังดำรงไว้ซึ่งวิถีแบบจารีต ทั้งการจัดการน้ำ การทำนา หมู่บ้าน เรือน และความเชื่อ แต่รูปลักษณะเรือนยังไม่สามารถวิเคราะห์พัฒนาการได้ เนื่องจากมีอายุการสร้างเท่ากันทั้งหมด แต่ชาวพวนในไทยซึ่งมีปริมาณประชากรในหมู่บ้านมากกว่าในแขวงเชียงขวางมากมาย มีอายุการตั้งถิ่นฐานย้อนถึง 200 ปี มีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบริบทและวิถีชีวิตที่ยังแนบแน่น แต่แปรไปตามทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของภาครัฐ สัมภาระทางวัฒนธรรมที่หอบหิ้วมาจากเชียงขวางปรากฏเด่นชัดในหมู่บ้านเก่าแก่อายุเกิน 100 ปี และค่อยๆ มีความแปรเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา โดยเฉพาะปัจจัยด้านการเกษตรของภาครัฐ เรือนพวนในลุ่มน้ำภาคกลางของไทยมีการปรับตัวตามภูมิปัญญาของการอยู่กับสภาพน้ำหลากอย่างสมดุล มีรูปลักษณะของเรือนที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว คือ เป็นเรือนจั่วแปดมีเรือนครัววางด้านหลัง รูปทรงจั่วแปรไปตามช่วงเวลาของการสร้าง ลักษณะร่วมของเรือนพวนในเชียงขวางและในไทยคือ ลักษณะผังพื้นเรือนที่สื่อถึงวิถีชีวิตแบบเดียวกัน สัมภาระทางวัฒนธรรมที่หอบหิ้วมาจากเชียงขวางยังปรากฏหลักฐานเด่นชัดในรูปลักษณะของผังพื้นเรือน และความเชื่อที่ยังฝังแน่นในจิตใจของชาวพวน

คำสำคัญ : เปลี่ยนถ่าย, สัมภาระทางวัฒนธรรม, ชาวพวน, บริบท, การปรับตัว, เชียงขวาง, ลุ่มน้ำภาคกลาง

บทนำ

เรื่องราวของชาวพวนในบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย” ซึ่งเป็นการศึกษาถึงการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว 4 กลุ่ม ซึ่งเคลื่อนย้ายจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเวียดนาม เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคกลางของไทย อันได้แก่ ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี ซึ่งเป็นบริบทที่แตกต่างไปจากบริบทเดิมซึ่งเป็นต้นกำเนิดอย่างสิ้นเชิง เพื่อค้นหาถึงการปรับตัวโดยองค์รวมของกลุ่มชนซึ่งต่างก็ได้หอบหิ้วสัมภาระทางวัฒนธรรมเข้ามายังพื้นที่ใหม่ ซึ่งต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมใหม่ ซึ่งแตกต่างทั้งระบบนิเวศและทรัพยากรชีวภาพ วิถีชีวิตและการอยู่ร่วมกับกลุ่มชนเจ้าของพื้นที่

เหตุใดจึงสนใจศึกษาในเนื้อหา

พวนคือใคร

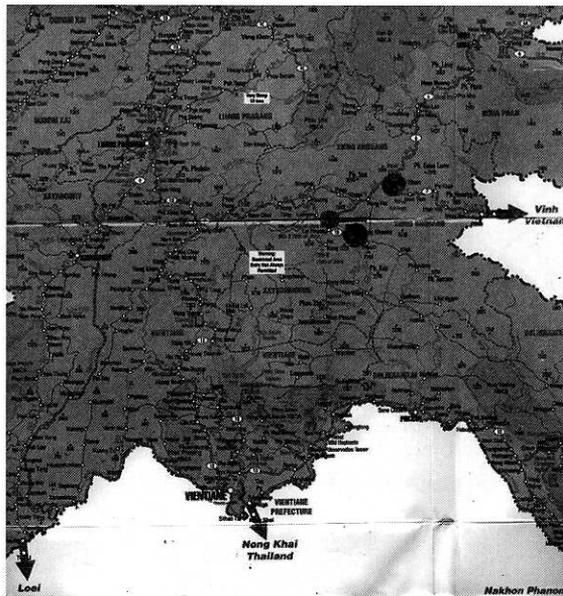
พวน ลาวพวน หรือ ไทพวน¹ คือ กลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ลาว ซึ่งอพยพมาจากเมืองพวนในแขวงเชียงขวาง (ปัจจุบันคือ เมืองคูน) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของชาวพวนเข้ามายังประเทศไทยส่วนใหญ่เกิดจากศึกสงคราม มีการอพยพกันหลายครั้งหลายครา ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 กลุ่มใหญ่จะเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 ถิ่นฐานของชาวพวนในไทยกระจายตัวอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคอีสาน พื้นที่ที่ปริมาณชาวพวนตั้งถิ่นฐานเกาะตัวกันเป็นกลุ่มก้อน คือ² ฉะเชิงเทรา นครนายก นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ ลพบุรี สุพรรณบุรี สุโขทัย ปราจีนบุรี และพิจิตร ซึ่งมีประชากรพวนประมาณ 10,000–20,000 คน³ ในแต่ละพื้นที่

จำนวนประชากรพวนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยช่วงแรกๆ นั้น ไม่อาจจะระบุแน่ชัดได้ว่ามีเท่าใด จากปริมาณ 190,430 คน ในการสำรวจ พ.ศ. 2538⁴ คาดว่าในปัจจุบันอาจมีถึง 250,000 คน โดยประมาณ

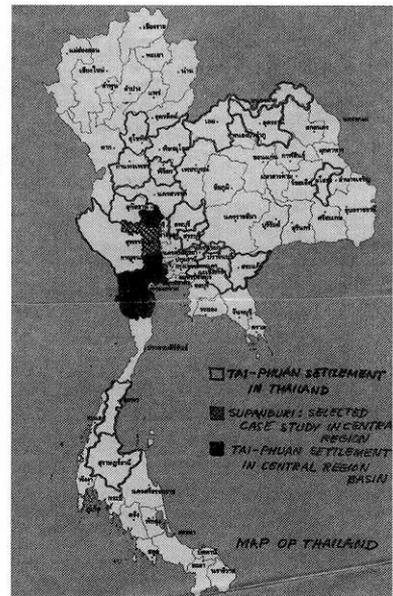
ทำไมถึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงย้ายสัมภาระทางวัฒนธรรมของชาวพวน?

สัมภาระทางวัฒนธรรม (cultural baggage) ซึ่งชาวพวนหอบหิ้วติดตัวมาจากเชียงขวางสามารถแจกแจงรายละเอียดได้มากมาย ทั้งที่เป็นสัมภาระทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม

จับต้องได้ เช่น วิธีการเกษตร การจัดการน้ำ การอยู่อาศัย หมู่บ้าน เรือนพื้นถิ่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ภูมิปัญญาในการดำรงชีพ การทอผ้า อาหาร ฯลฯ และสัมภาระทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อต่างๆ ที่ปรากฏทั้งกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวิถีชีวิต ความสัมพันธ์และความผูกพันในระบบเครือญาติ ศาสนา ประเพณี สัมภาระทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับบริบทเดิมของเชิงขวางอย่างแน่นแฟ้น บริบทซึ่งมีรูปพรรณสัณฐานทางภูมิศาสตร์เป็นภูเขาสูง เนินเขาสูงต่ำ น้ำจากภูเขา การทำนาแบบขั้นบันได การดำรงชีวิตบนที่สูง แต่เมื่อโยกย้ายเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย กลุ่มชาวพวนที่เลือกตั้งถิ่นฐานในภาคอีสาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือจะยังคงพบความคล้ายคลึงของบริบทเดิมและบริบทใหม่ แต่กลุ่มที่เลือกที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางจะพบความต่างของบริบทอย่างสิ้นเชิง เพราะจากพื้นที่สูงกลายเป็นต้องมาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ลุ่มริมน้ำ ซึ่งจะพบกับน้ำท่วมในช่วงเวลาหลายเดือนในรอบปี เมื่อบริบทเปลี่ยนแปลงมากมาย วิถีชีวิตซึ่งสัมพันธ์กับบริบทและทรัพยากรชีวภาพในบริบทก็จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งทำให้เกิดคำถามที่ต้องการคำตอบมากมายว่า ชาวพวนในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางนี้มีวิถีชีวิตอย่างไร ต้องปรับตัวแค่ไหน ช่วงเวลาประมาณเกือบ 200 ปีแล้ว ชีวิตมีความแปรเปลี่ยนอย่างไรหรือไม่

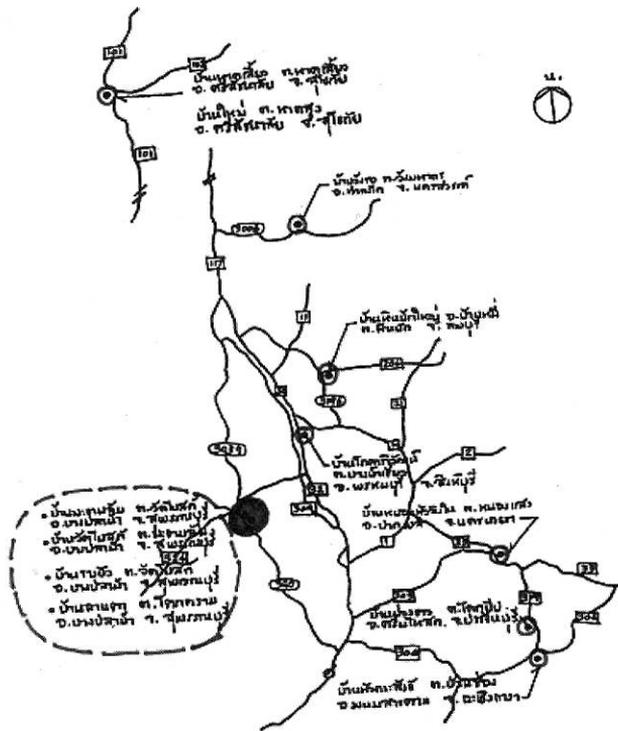
ภาพที่ 1 : แหล่งที่อยู่ของชาวพวนในเมืองแบก (โพนสะหวัน)

ภาพที่ 2 : การกระจายตัวของชาวพวนในประเทศไทยเมืองคุน (เมืองพวน) และเมืองคำในภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง

จากการศึกษาเปรียบเทียบแหล่งที่ตั้งเดิมของชาวพวนในแขวงเชียงขวาง มาสู่ที่ตั้งหลักแหล่งใหม่ในประเทศไทย จะพบว่ากลุ่มใหญ่ของชาวพวนเกาะตัวอยู่กับลุ่มน้ำหลักในภาคกลางและภาคเหนือ โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี มีจังหวัดที่มีชาวพวนตั้งถิ่นฐานเกินกว่า 12,000 คน ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา และสุพรรณบุรี

เลือกพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา เพราะอะไร?

ภาพที่ 3 : แสดงการกระจายตัวของแหล่งที่ตั้งหมู่บ้านชาวพวนในพื้นที่ภาคกลาง ภาคเหนือตอนบนและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เคยมีการศึกษาและสำรวจ
ที่มา : เรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย อรศิริ ปาณินท์ 2546

จากการศึกษาการกระจายตัวของชาวพวนในพื้นที่ภาคกลาง ภาคเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้พบว่าอายุของการตั้งถิ่นฐานชุมชนส่วนใหญ่จะประมาณ 100 ปี นอกจากแหล่งที่ตั้งของชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรีจะมีอายุการสร้างเรือนและการก่อตั้งชุมชนเกินกว่า

150 ปี⁸ และบ้านวังร้อ ตำบลวังมหากร อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีอายุ 50 ปี⁹ ในจังหวัดสุพรรณบุรี จากหลักฐานการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าบ้านมะขามล้ม ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอบางปลาม้า เป็นชุมชนพวนเก่าแก่ที่มีอายุการก่อตั้งชุมชนถึง 180 ปี มีเรือนดั้งเดิมที่มีอายุกว่า 150 ปี และยังเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีปริมาณมาก มีการวางผังชุมชนที่แสดงระบบสังคม เครือญาติที่ชัดเจนทางกายภาพ มีวัฒนธรรมประเพณีที่ยังเก็บรักษาไว้อย่างสมบูรณ์ และที่สำคัญที่สุด คือ ยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ที่ยังใช้ภาษาลาวอยู่อย่างกว้างขวางควบคู่กับภาษาไทย และตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำท่าจีน (สุพรรณบุรี) และเป็นจังหวัดที่มีปริมาณประชากรชาวพวนปริมาณมากเกินกว่า 12,000 คน¹⁰ ดังนั้นพื้นที่อำเภอบางปลาม้าในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มริมน้ำ มีน้ำท่วมเป็นประจำทุกปีครั้งละ 3-4 เดือน จึงเป็นพื้นที่เหมาะสมที่สุดในการเลือกเป็นกรณีศึกษา เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบกับหมู่บ้านพวนในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ต้องการคำตอบอะไรบ้างจากการศึกษา

จากการพิจารณาประเด็นหลักที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการโยกย้ายถิ่นฐานของชาวพวนจากเชียงขวางถึงลุ่มน้ำภาคกลางของไทย คือ ความต่างกันอย่างสิ้นเชิงของบริษัท จากบริบทของเชียงขวางซึ่งเป็นพื้นที่สูง อุดมด้วยภูเขา เนินเขา และการทำการเกษตรกรรมบนพื้นที่ต่างระดับ มีอากาศหนาวเย็น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่มีความต่อเนื่องกันอย่างยาวนานของชาวพวน มีมรดกทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณีที่ตรึงแน่นอยู่ในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณ ที่รักสงบและอุดมไปด้วยภูมิปัญญา มาสู่แหล่งที่ตั้งใหม่ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มน้ำซึ่งต้องพบกับปรากฏการณ์สองฤดู คือ ฤดูน้ำหลากและฤดูน้ำลด ควบคู่ไปกับฤดูกาลตามสภาพภูมิอากาศธรรมชาติ คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว

ช่วงระยะเวลาร่วม 200 ปี ของการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบลุ่มน้ำในภาคกลาง ชาวพวนซึ่งหอบหิ้วสัมภาระทางวัฒนธรรมมาจากเชียงขวาง จำเป็นต้องพบกับ การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนตามบริบทใหม่อย่างค่อยเป็นค่อยไป ตามสถานการณ์เฉพาะหน้าที่ตนประสบ¹¹ ซึ่งมีทั้งปรับเปลี่ยนเองเพื่อความคล่องตัวในการดำรงชีพ และปรับเปลี่ยนด้วยปัจจัยเกี่ยวเนื่องเฉพาะพื้นที่ อาทิ เช่น นโยบายการพัฒนาโดยรวมของภาครัฐเกี่ยวกับการเกษตร การพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน การปะทะสังสรรค์และการผสมผสานของวัฒนธรรมหลักในพื้นที่ การปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจโดยรวมและเศรษฐกิจในชุมชน เป็นต้น

จากการประมวลปัจจัยเกี่ยวเนื่องกับการเคลื่อนย้ายถิ่นที่ของชาวพวนดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามหลักของการวิจัยนี้ว่า

1. ความสัมพันธ์ระหว่างบริบททั้งที่เป็นธรรมชาติและสรรค์สร้าง กับวิถีชีวิตของชาวพวนในเชิงขวางและในกลุ่มน้ำภาคกลางของไทยเป็นอย่างไร? มีความแปรเปลี่ยนเพียงไร? มีการปรับตัวได้อย่างไร?
2. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวในบริบทใหม่เป็นอย่างไร?
3. เรือนพวนในเชิงขวางและในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางมีการเปลี่ยนรูปไปอย่างไร? มีแนวโน้มจะเป็นอย่างไรในอนาคต?

วิธีการศึกษาเป็นอย่างไร?

โครงการวิจัยนี้มีระยะเวลาดำเนินการ 3 ปี (พ.ศ. 2552–2555) ปัจจุบันได้ดำเนินการมาครบรอบ 1 ปี ในลักษณะที่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นวิธีการสำรวจภาคสนามทางกายภาพ (physical survey) โดยเน้นพื้นที่กรณีศึกษาตามการวิเคราะห์แบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) และการสัมภาษณ์แบบลึกลับ (in-depth interview) ทั้งในลักษณะที่เป็นปลายปิด การสัมภาษณ์แบบไม่กำหนดโครงสร้าง (non-structure) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้สามารถได้ประเด็นที่หลากหลาย และสามารถวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือได้ เนื่องจากเนื้อหาจากการสัมภาษณ์เน้นความแปรเปลี่ยนของวิถีชีวิตและบริบทซึ่งไม่สามารถค้นเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องได้อย่างชัดเจน

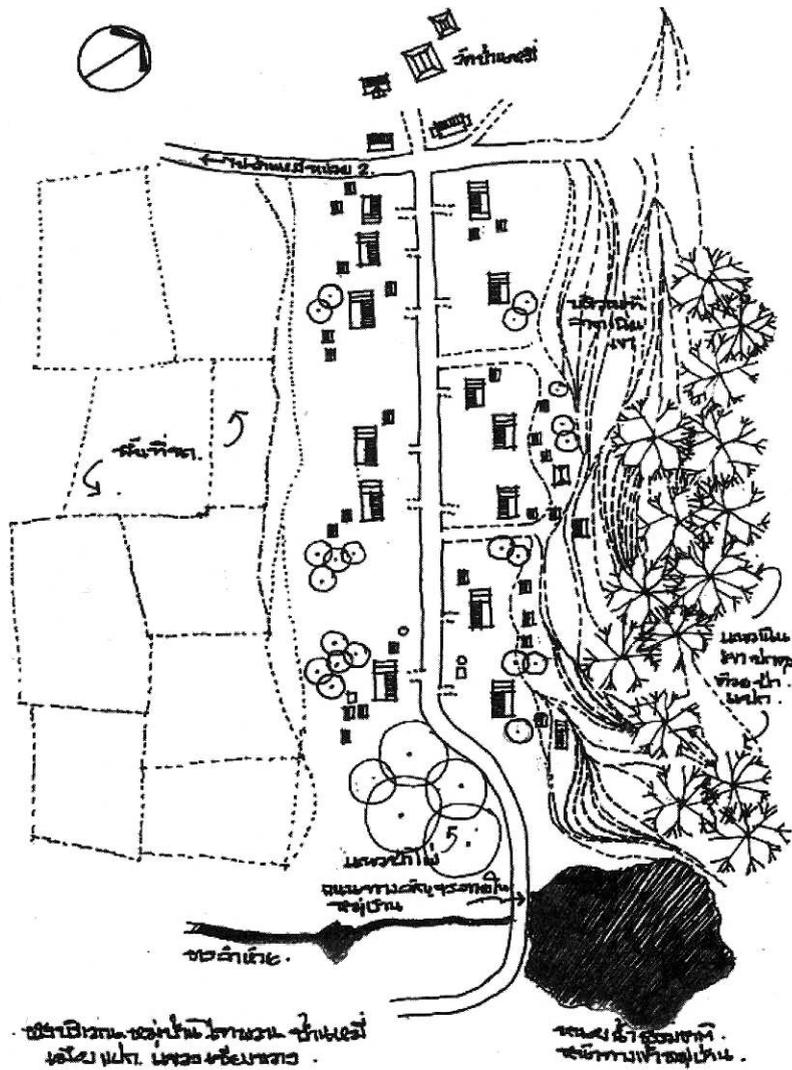
การศึกษาเอกสารเกี่ยวเนื่อง (literature review) จำเป็นต้องศึกษาในลักษณะความเกี่ยวเนื่องแบบองค์รวม ที่ส่งผลกระทบต่อปรับตัวในการดำรงชีวิต อันได้แก่ เนื้อหาด้านนิเวศวิทยา เศรษฐศาสตร์ชุมชน แผนพัฒนาของรัฐและแนวคิดด้านการเมืองการปกครอง การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ความแปรเปลี่ยน ความมกลายถิ่นทางวัฒนธรรม สภาพกายภาพของหมู่บ้าน เรือนพื้นถิ่นและสภาพแวดล้อม เป็นต้น

ผลของการศึกษาที่ผ่านมาสามารถสรุปภาพรวมของวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับบริบทของชุมชนพวนทั้งที่เชิงขวาง และในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทยที่เป็นสภาพปัจจุบันได้ดังนี้

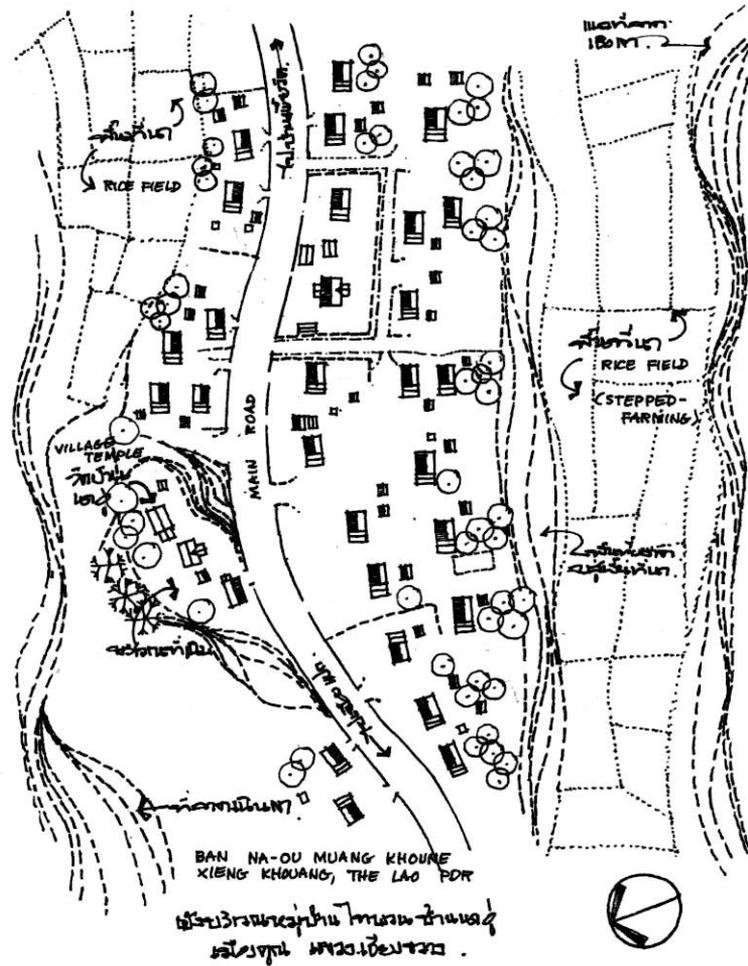
บริบทธรรมชาติ หมู่บ้านและวิถีชีวิตของชาวพวนที่เชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ชาวพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีวิถีชีวิตชนบทรรม-นิยมประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต มีหลักฐานด้านประวัติศาสตร์ตำนานที่สามารถสืบค้นได้อย่างเป็นรูปธรรม และที่น่าเห็นใจอย่างยิ่งสำหรับชาวพวนก็คือแผ่นดินที่แสนสงบและงดงามท่ามกลางขุนเขา เนินเขา ลำธารจากภูเขา และพื้นที่เกษตรกรรมในหุบเขาที่ชาวพวนควรได้พำนักอาศัยอย่างสงบและเป็นสุขจากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น เป็นเสมือนสมรภูมิลือดที่ต้องประสบภาวะสงครามต่อเนื่องกันมา ตั้งแต่อดีตมาจนถึงยุคลาวเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวพวนต้องถูกกวาดต้อนและอพยพโยกย้ายถิ่นฐานไปยังต่างแดน โดยเฉพาะในประเทศไทยและเวียดนาม ตลอดช่วงของสงครามอินโดจีนต่อเนื่องกับสงครามเวียดนาม เมืองพวนหรือแขวงเชียงขวางกลายเป็นพื้นที่กันชน ซึ่งต้องเผชิญกับระเบิดมากมายซ้ำแล้วซ้ำอีก ทำให้กลายเป็นพื้นที่ที่อันตรายยิ่ง จบจบช่วง พ.ศ. 2518 (ค.ศ.1975) ซึ่งเป็นปีที่ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครอง ชาวพวนที่อพยพทิ้งถิ่นฐานไปตามที่ต่างๆ ได้ทยอยย้ายกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เดิม โดยเฉพาะในเมืองแปก เมืองคูน และเมืองคำ ซึ่งเป็นถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม โดยผู้คนเดิมที่ยังหลงเหลือชีวิตอยู่ ซึ่งมีปริมาณไม่มากเท่ากับหมู่บ้านชาวพวนที่อพยพมาอยู่ในไทยอย่างยาวนานกว่า 100 ปี บางแห่งตั้งถิ่นฐานยาวนานกว่า 200 ปี ดังนั้นหมู่บ้านของชาวพวนในแขวงเชียงขวางหรือโพนสะหวันในปัจจุบัน จึงเป็นหมู่บ้านพวนขนาดเล็กๆ ประมาณ 40-50 ครัวเรือน¹² บางหมู่บ้าน เช่น บ้านหินโงน เมืองคูน มีเพียง 11 ครอบครัวนั้น ดังนั้นจะพบว่าหมู่บ้านเดิมในเชียงขวาง เช่น บ้านหมี เมืองแปก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของชาวพวนบ้านหมีในไทย ทั้งที่บ้านหมีจังหวัดลพบุรี และบ้านหมีในสุพรรณบุรี จะมีขนาดหมู่บ้านเพียง 44 ครัวเรือน¹³ และมีอายุการสร้างหมู่บ้านเพียง 35 ปี นับแต่ พ.ศ. 2518 ซึ่งผู้คนอพยพกลับถิ่นเดิม แต่ชาวพวนที่อพยพมาจากบ้านหมีในเชียงขวางมาอยู่ในบ้านหมีใหม่ในประเทศไทย กลับมีหมู่บ้านขนาดใหญ่หลายร้อยครัวเรือนและมีอายุการก่อตั้งหมู่บ้านยาวนาน 150-200 ปี¹⁴

ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทธรรมชาติ (Natural Environment) กับบริบทสรรค์สร้าง (Built Environment)

ภาพที่ 4 : ผังหมู่บ้านหมี เมืองแปก แขวงเชียงขวาง
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดย นายพนพล จันทวีระ เมื่อวันที่ 23 ต.ค. 2552

ภาพที่ 5 : ผังหมู่บ้านนาอู่ เมืองคุน แขวงเชียงขวาง

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดย นายพนพล จันทวีระ เมื่อวันที่ 23 ต.ค. 2552

พื้นที่ในแขวงเชียงขวางไม่ว่าจะเป็นเมืองแปก เมืองคุน เมืองคำ หรือเมืองอื่นๆ ล้วนมีรูปพรรณสัณฐานทางกายภาพเช่นเดียวกัน คือ โดยรอบเป็นภูเขาสูง ลดหลั่นเป็นเนินเขา มีลำธารธรรมชาติในหุบเขามากมายหลายสาย ที่ราบระหว่างหุบเขาจะเลือกใช้เป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน และพื้นที่เกษตรกรรมต่างระดับแบบขั้นบันได มีต้นไม้ใหญ่ซึ่งเป็นพืชพรรณตามธรรมชาติอยู่หนาแน่นตามแนวขอบหมู่บ้าน เนินเขาเตี้ยๆ พบเห็นกระจายอยู่ทั่วไป บางเนินใช้เป็นที่ปลูกข้าวหรือพืชไร่อื่นๆ บริเวณที่ไม่ได้ปลูกข้าวหรือพืชไร่ มักใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์

สืบเนื่องมาจากถูกทำลายด้วยสงครามซ้ำแล้วซ้ำอีก ที่ชาวพวนผู้รักสงบไม่ได้เป็นผู้ก่อ แต่กลับเป็นผู้รับเคราะห์ ทำให้จำเป็นต้องทิ้งถิ่นฐานเพื่อเอาชีวิตรอดเป็นช่วงเวลายาวนาน เมื่อ

ย้อนกลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิมในปี พ.ศ. 2518 ทำให้จำเป็นต้องสร้างถนนซึ่งเป็นสาธารณูปโภคสำคัญก่อนการสร้างบ้าน การสร้างถนนก่อนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การวางกลุ่มเรือนแบบประเพณีในลักษณะเครือญาติที่มีลานกลางร่วมกันสูญหายไป กลับกลายเป็นหมู่บ้านที่มีรูปพรรณสัณฐานเป็นแนวยาวขนานกัน 2 ฟากถนนต่อเนื่องกัน ในระยะที่เดินถึงกันได้โดยสะดวก เมื่อสร้างเรือนต่อเนื่องกันยาวพอสมควรแล้ว หากจะเพิ่มเติมเรือนใหม่ถ้ายังมีพื้นที่ดินพอ ก็จะสร้างกลุ่มเรือนใหม่เรียงขนานกับกลุ่มเก่าดั้งเดิมของบ้านนาอู่ เมืองคุน ที่มีขนาดหมู่บ้าน 45 ครัวเรือน¹⁵ จะพบเรือนเกาะตัวเป็นแนวยาวตามถนน 2 แถวก่อนจะถึงแนวต่างระดับซึ่งลาดลงไปยังพื้นที่นา การวางเรือนในกลุ่มบ้านลักษณะนี้ ดูจะเป็นสูตรสำเร็จของผังหมู่บ้านในแขวงเชียงขวาง เพราะนอกจากพบบ้านนาอู่ เมืองคุน และบ้านหมี เมืองแปก มีผังหมู่บ้านลักษณะนี้แล้ว ยังพบว่าบ้านคุ้มโรงสี บ้านหินฟาย บ้านกาง บ้านหินโงง ซึ่งชาวพวนกลับมาก่อร่างสร้างหมู่บ้านในช่วงเวลาเดียวกัน ก็มีรูปพรรณสัณฐานของผังหมู่บ้านเช่นเดียวกัน หากพิจารณาแผนผังหมู่บ้านสองแห่งจะพบว่าองค์ประกอบสำคัญของหมู่บ้าน คือ วัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกและทิศเหนือของหมู่บ้าน วัดในหมู่บ้านก็มีอายุการสร้างเช่นเดียวกับเรือนในหมู่บ้าน คือประมาณ 35 ปี เพราะวัดเก่าถูกทำลายสูญสิ้นไปหมดแทบทุกแห่ง วัดในหมู่บ้านเป็นที่รวมใจในกิจกรรมประเพณีที่ผู้คนได้มาทำบุญพบปะกัน โดยเฉพาะวัดบ้านหมีในเมืองแปกมีชาวพวนในไทย ทั้งจากตำบลบ้านหมีในลพบุรี และจากละแวกวัดบ้านหมีในสุพรรณบุรี ไปร่วมพบปะทำบุญเพื่อทบทวนความสัมพันธ์ที่ขาดหายไปยาวนานในช่วงสงครามด้วย

การทำนา : ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวพวนเชียงขวาง

ชาวพวนเชียงขวางที่มักเรียกตนเองว่าไทพวน มีวิถีชีวิตที่ผูกพันยิ่งกัมกับผืนนา ได้พบกับความแปรเปลี่ยนที่เกี่ยวข้องกับผืนนาของตนอย่างต่อเนื่อง ระบบการทำนาที่ควรจะมี ความสัมพันธ์กับระบบนิเวศและทรัพยากรชีวภาพ กลับต้องมีความแปรเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องไปกับระบบการเมืองการปกครอง

จากทัศนวิสัยของพื้นที่นาในพื้นที่ต่างระดับหรือแบบขั้นบันไดในอ้อมกอดของขุนเขา ที่เคยมีการทำนาแบบประเพณีในอดีตกลับกลายเป็นมีความแปรเปลี่ยนตามช่วงเวลา 3 ช่วง¹⁶ คือ ช่วงแรกระหว่าง พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975)–พ.ศ. 2529 (ค.ศ. 1986) มีระบบการทำนาแบบสหกรณ์ “เฮ็ดนาสหกรณ์” หรือ “เฮ็ดนาฮวมบ้าน” เป็นระบบที่ทุกคนในหมู่บ้านช่วยกันทำนา เมื่อได้ผลผลิตเป็นข้าวเปลือกแล้วนำมาเก็บรวมกันที่ “เยียข้าวฮวม” จะมีการปันส่วนข้าวกินตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือน การทำนาในระบบนี้ ภายหลังถูกยกเลิกเนื่องจากเกิดความเหลื่อมล้ำ

บางครอบครัวสมาชิกน้อยแต่ขยันมีผลผลิตมากกลับได้ข้าวน้อยกว่าครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวมากแต่ผลผลิตน้อย ปัจจุบัน “เยี่ยข้าวหอม” และ “ห้องกลางบ้าน” ซึ่งเป็นเรือนประชุมของสมาชิกในชุมชนยังมีอยู่ที่บ้านหมี เมืองแปก ต่อมาในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2529 (ค.ศ. 1986)–พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) เป็นระบบเหมาครอบครัวหรือนาเหมา โดยที่นาทั้งหมดตกเป็นของรัฐ และรัฐจะแบ่งปันที่ดินเพื่อการทำนาตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งเป็นระบบที่ทำให้ผลิตข้าวได้พอกิน แต่ไม่พอขาย คือ ไม่มีข้าวเหลือเพื่อขาย เพราะต้องมีข้าวตามข้อตกลงที่ต้องขายให้แก่รัฐ ซึ่งเรียกว่า “ข้าวพันธะ”¹⁷ คือ ข้าวที่มีข้อตกลงให้ขายให้แก่ทหารในสัดส่วน 20 กิโลกรัมต่อ 1 ไร่ ในราคา 2,000 กีบ/1 กิโลกรัม และรายได้จากการทำนาคือ ชาวบ้านต้องเสียภาษีให้แก่รัฐด้วย 40,000 กีบ/ 1 เฮกตาร์ (ประมาณ 6.25 ไร่)

ภาพที่ 6 : แหล่งน้ำธรรมชาติของบ้านหมี เมืองแปก
แขวงเชียงขวาง

ภาพที่ 7 : ระบบเหมืองฝายจัดการน้ำเข้านาของบ้านหมี
เมืองแปก แขวงเชียงขวาง

ภาพที่ 8 : “เยี่ยข้าวหอม” ในระบบ “เฮ็ดนาหอม”
ที่บ้านหมี เมืองแปก แขวงเชียงขวาง

ภาพที่ 9 : “ห้องกลางบ้าน” ในระบบ “เฮ็ดนาหอม”
ที่บ้านหมี เมืองแปก แขวงเชียงขวาง

การเก็บเกี่ยวและเอาแรง

การเก็บเกี่ยวของชาวพวนในแขวงเชียงขวางมีการดำเนินงาน 2 ระบบ คือ ระบบการเอาแรงหรือลงแขกเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นระบบช่วยแรงงานกันแบบระบบเครือญาติหรือเครือญาติสมมุติที่เอาแรงมาช่วยกัน หรือจ้างแรงงานคีนซดเซยให้เมื่อต้องคืนแรงงานตอบแทนเพื่อช่วยกลับคืน ดังในระบบฟาดข้าวเพื่อเก็บข้าวเปลือกเข้ายุ้งของชาวพวน ส่วนการเก็บเกี่ยวอีกวิธีหนึ่งคือการใช้เครื่องปั่นข้าว (เครื่องเกี่ยวข้าว) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่แพร่หลายมาจากไทยและเวียดนาม ที่ส่วนใหญ่มักใช้วิธีเช่าเครื่องโดยการจ่ายค่าตอบแทนเป็นข้าวเปลือกที่เกี่ยวข้องแล้วคิดเป็นปริมาณค่าเช่า 1 ส่วนต่อข้าวเปลือก 20 ส่วน หรือ 1:20 เปา¹⁸ (1 เปา = ความจุของภาชนะที่ใส่ข้าวเปลือกได้ประมาณ 30-40 กิโลกรัม)

ภาพที่ 10 : การเอาแรงฟาดข้าวของชาวพวน บ้านกัวะ เมืองคูน แขวงเชียงขวาง

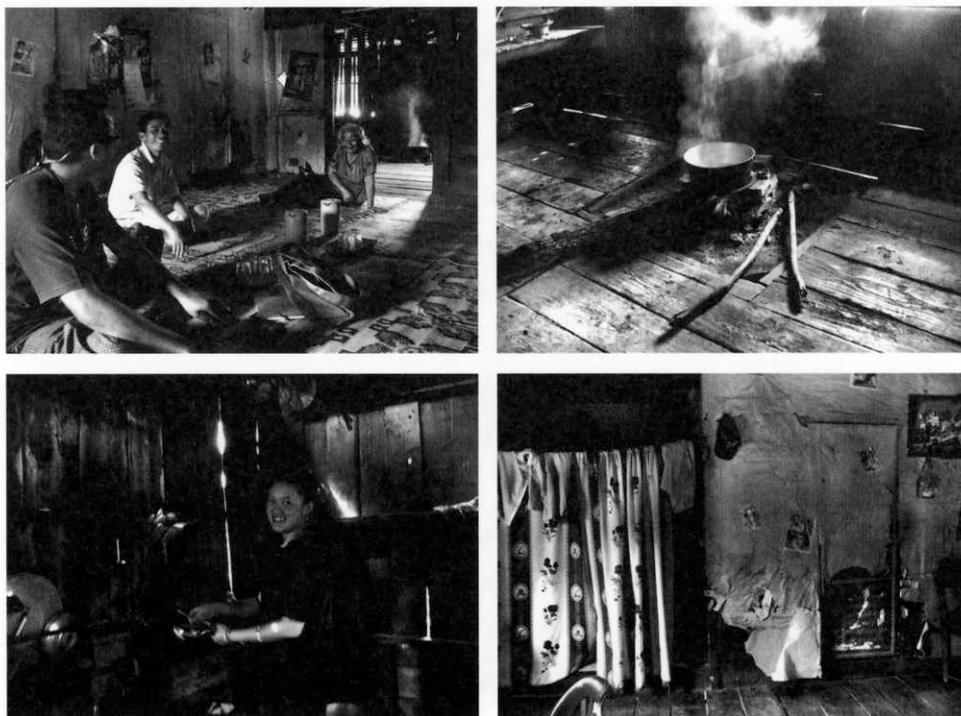
เรือนและสภาพแวดล้อม

เรือนชาวพวนในแขวงเชียงขวางแทบทุกหมู่บ้านจะมีอายุการสร้างเรือนเหมือนกันหมด คือ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) คือ มีอายุการสร้างประมาณ 35 ปี และอายุการสร้างขนาดนี้ยังไม่พบช่วงการเสื่อมสลายที่ต้องปรับปรุงหรือซ่อมแซม ดังนั้นรูปลักษณะของเรือนจึงเสมือนเป็นสูตรสำเร็จมาจากต้นฉบับเดียวกัน จะมีต่างกันเฉพาะจุดปลีกย่อยเท่านั้น การจัดวางผังเรือนชั้นบนดูจะเป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน คือ ห้องหลักของเรือน คือ โถงกลางซึ่งใช้ทำนอนแขกประสงค์และส่วนใหญ่วางทิศทางของเรือนตามตะวัน คือ ส่วนยาวของเรือน ยาวไปตามแนวตะวันออกตะวันตก เรือนเป็นเรือนไม้จริง ยกพื้นใต้ถุนสูงและโล่ง บันไดทางเข้าหลักมีหลังคาคลุมเข้าสู่ลานซึ่งมีหลังคาคลุมเช่นเดียวกัน อาจเข้าสู่โถงกลางได้หลายทิศทางแต่ก็คำนึงถึงทิศทางของถนนเป็นหลักมากกว่าความเชื่อถือแบบดั้งเดิม ส่วนเรือนครัวจะเป็นส่วนปิดท้ายของโถงอยู่ทางทิศเหนือ เรือนครัวยังเป็นแบบบุพกาล คือ มีแม่เตาไฟกลางห้อง แม่เตาไฟนี้บางเรือนมีชุดเดียว แต่บางเรือนมีแม่เตาไฟ 2 ชุด ชุดหนึ่งใช้ประกอบอาหาร อีกชุดหนึ่งใช้ต้มน้ำ ชุดนี้อาจแปลงเป็นเตาสำหรับแม่ที่คลอดลูกใหม่ใช้อยู่ไฟ โดยมีเตียงไม้ไผ่วางเคียงข้างอยู่ด้วย ส่วนพื้นที่ห้องนอนและหอบีดำ ผีพ่อแม่อยู่บริเวณเดียวกันในส่วนหนึ่งของพื้นที่โถงกลางทางตะวันออกหรือตะวันตก พื้นที่โถงกลางใช้เป็นพื้นที่พักผ่อน รับประทานอาหาร และใช้เป็นที่นั่งนอนของผู้มาเยือนไปด้วยในตัว ส่วนที่เป็นเรือนครัวไฟ มักมีชานแดดสำหรับซักล้างที่ลดระดับเล็กน้อยต่อเนื่องกันพร้อมมีบันไดครัวออกสู่ภายนอกได้ เรือนพวนเชียงขวางทุกหลังจะมีเล้าข้าว (ยุงข้าว) แยกอยู่ใกล้ๆ กับเรือนใหญ่ เรือนเก็บของและอุปกรณ์การเกษตรอาจอยู่ห่างหรือติดเรือนใหญ่แล้วแต่ลักษณะของผังบริเวณ ท่อน้ำ-ส้วมแยกออกไปไกลจากเรือนใหญ่ ไม่มีการสร้างท่อน้ำ-ส้วมบนเรือนใหญ่

เรือนพวนที่เชียงขวางส่วนใหญ่มีพื้นที่ผังบริเวณเฉพาะส่วนตัว สำหรับปลูกพืชผักสวนครัวไว้เพื่อประกอบอาหาร ในผังบริเวณเรือนบางหลังขุดบ่อน้ำสำหรับใช้ประจําวันเอาไว้ด้วยวัสดุก่อสร้างของเรือนจะเหมือนๆ กันหมด คือ โครงสร้างหลักและโครงหลังคาเป็นไม้จริง ฝาเรือนเป็นไม้จริง หลังคามุงสังกะสีเป็นส่วนใหญ่ สำหรับเรือนที่มีฐานะดีเริ่มมีการมุงกระเบื้องลอนคู่ พื้นเรือนทั้งเรือนหลักและเรือนไฟเป็นไม้จริง ฝาเรือนไฟมีทั้งไม้จริงและไม้บุงเขียว (ไม้ไผ่) พื้นชานแดดเป็นพากไม้ไผ่ เมื่อพิจารณาผังบริเวณเรือนซึ่งนิยมปลูกพืชผักสวนครัวและไม้ไผ่ ทำให้มีคำถามว่าทำไมไม่นิยมปลูกไม้ผลซึ่งใช้รับประทานได้ ได้พบว่าไม้ผลปลูกไม่ได้เพราะขาดน้ำ และในฤดูหนาวมีหมอกหิมมากเห็น (ลูกเห็บ) ตก และมีหมอกอุ้น (แม่คะนึ่ง) เกาะทำให้ต้นไม้ตายหมด

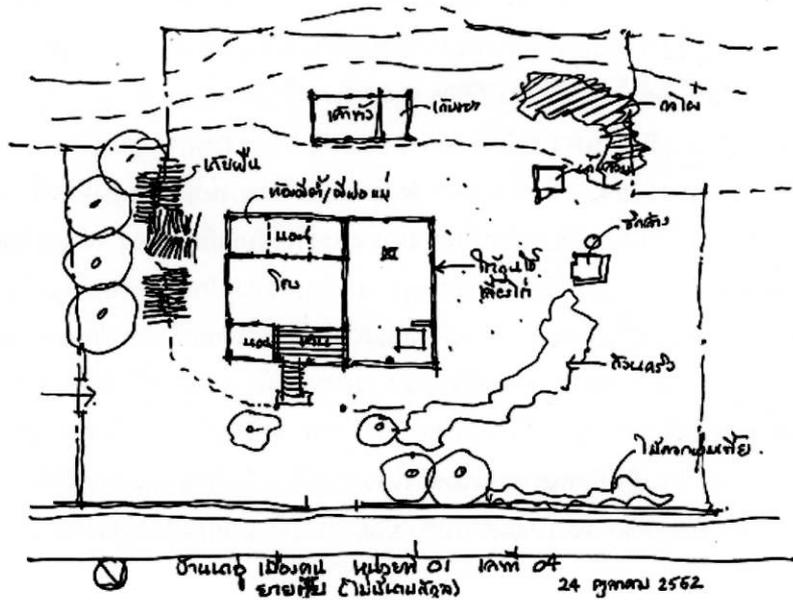
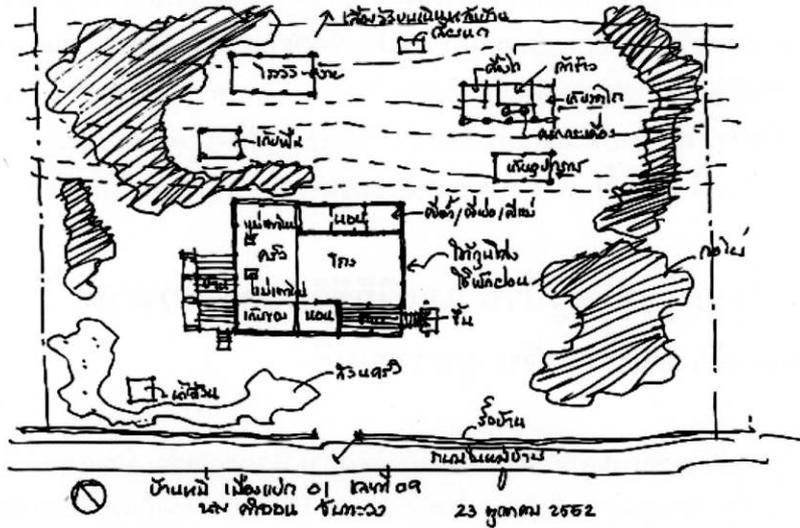

ภาพที่ 11 : เรือนพวนที่บ้านนาอู่ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง

ภาพที่ 12 : แสดงพื้นที่ภายในโถง แม่เตาไฟ และส่วนนอนที่กั้นจากโถง

วิถีชีวิตที่ปรากฏบนผังพื้นของเรือนพวนที่เชียงขวาง

ภาพที่ 13 : แสดงการเปรียบเทียบผังพื้นและผังบริเวณของเรือนพวนที่บ้านหมี่ เมืองปาก และบ้านนาอู่ เมืองคูน แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดย อรศิริ ปาณินท์ เมื่อวันที่ 23-25 ตุลาคม 2552

จากการศึกษาเปรียบเทียบผังบริเวณและผังพื้นที่ชั้นบนของเรือนพวนที่แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในพื้นที่บ้านหมี่ เมืองแปก และบ้านนาอู่ เมืองคูน จะพบว่าวิถีชีวิตที่แสดงถึงการอยู่ได้สะท้อนให้เห็นชัดเจนในผังพื้นที่ทั้งสอง รูปแบบของการวางตำแหน่งการใช้สอยทุกอย่างเหมือนกัน ความต่างอยู่ที่ทิศทางของถนนหน้าเรือน ที่หมู่บ้านหนึ่งถนนอยู่ทางทิศตะวันออก อีกหมู่บ้านหนึ่งถนนอยู่ทางทิศตะวันตก และปัจจุบันถนนคู่มือถือพลต่อการดำรงชีวิตมากกว่าความเชื่อเกี่ยวกับทางเข้าเรือน จึงพบความต่างของการวางบันไดทางขึ้นเรือนดังกล่าว ส่วนผังบริเวณสามารถแสดงวิถีชีวิตแบบจารีตได้ชัดเจน เพราะยังปรากฏเค้าร่างเรือนเก็บอุปกรณ์ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ส่วนที่นาของชุมชนจะอยู่บริเวณโดยรอบหมู่บ้าน

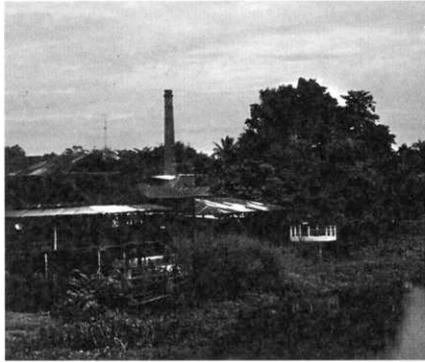
บริบทธรรมชาติ หมู่บ้าน และวิถีชีวิตของชาวพวน บางปลาม้า ลุ่มน้ำท่าจีน สุพรรณบุรี

ในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า โดยเฉพาะบ้านวัดโบสถ์ บ้านมะขามล้ม บ้านลานคา บ้านรางบัว และบ้านโคกโก มีอายุของการตั้งถิ่นฐานไม่ต่ำกว่า 150 ปี¹⁹ บรรพบุรุษเป็นพวนมาจากแขวงเชียงขวาง ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน จากการสัมภาษณ์ได้พบว่าผู้เฒ่าที่อายุกว่า 70 ปีเกิดที่นี่ และในบางครอบครัวรุ่นพ่อแม่ซึ่งนับย้อนไปได้ 100-120 ปี ก็เกิดที่บ้านมะขามล้ม ส่วนรุ่นปู่ย่า ตา ยาย เท่านั้น ที่ได้รับคำบอกเล่ามาว่าอพยพมาจากเมืองเชียงขวาง ประเทศลาว

จากการที่ได้เข้าไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวพวนในไทยประมาณ 20 หมู่บ้านได้พบว่าเป็นกลุ่มที่มีความภูมิใจในความเป็นพวนพร้อมๆ กับการผสมผสานความเป็นไทย สัมภาระทางวัฒนธรรมที่ปู่ ย่า ตา ยาย หอบหิ้วมาจากเชียงขวางนั้น ในทางนามธรรมยังติดตรึงอยู่ในจิตใจ แต่ในทางรูปธรรมได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามภาวะและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น จารีตประเพณี พิธีกรรมต่างๆ หรือแม้แต่วัฒนธรรมของหมู่บ้าน เรือนและอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ยึดถือตามวิถีชีวิตซึ่งมีทั้งยังอยู่ในจารีตเดิมและการรับและกลายกลืนจากวัฒนธรรมหลักของไทย และเป็นที่ยอมรับกันว่า “การผลิตใหม่ทางประเพณี” อาจเกิดขึ้นได้เสมอเมื่อกลุ่มชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต้องการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน²⁰ แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่ประจักษ์ชัดจากการปฏิบัติงานภาคสนามของโครงการนี้ว่า อัตลักษณ์แบบจารีตนิยมของกลุ่มชาวพวนในไทยยังเด่นชัด แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง แต่ยังคงแสดงอัตลักษณ์แบบสัมพัทธ์ที่ค่อนข้างชัดเจน²¹

บริบทของหมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน (แม่น้ำสุพรรณบุรี)

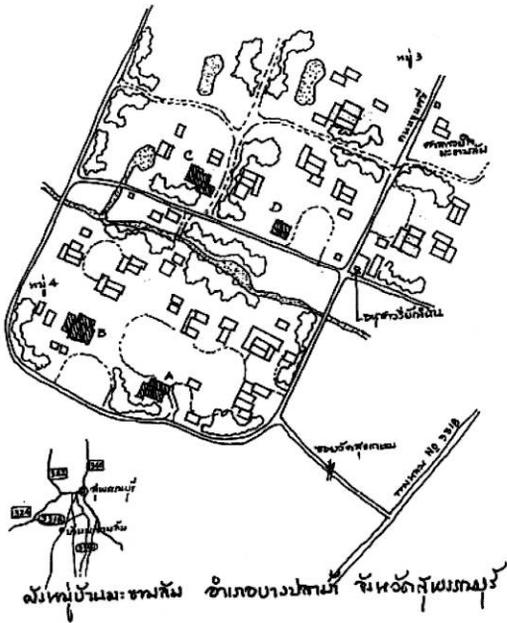
เมื่อกล่าวถึงพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคกลางไม่ว่าจะเป็น ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำเพชรบุรี และลุ่มน้ำย่อยๆ อื่นๆ เป็นที่ทราบกันดีว่าสิ่งทีทุกพื้นที่ดังกล่าวจะต้องเผชิญและแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลาคือภาวะน้ำท่วม ทั้งที่ท่วมเป็นกิจวัตรจนเคยชินกันแล้ว กับภาวะน้ำหลากผิดปกติจากปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง ซึ่งบางครั้งเป็นการท่วมแบบหนักหนาสาหัสที่ก่อให้เกิดความสูญเสียแก่ทรัพย์สินอย่างเหลือคณานับ

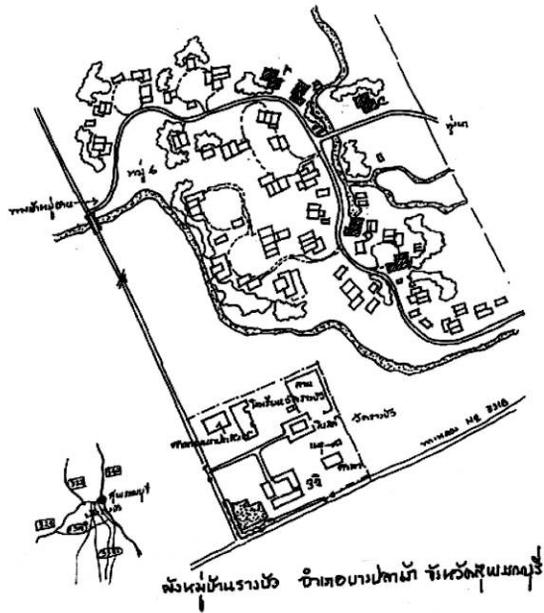
ภาพที่ 14 : สภาพชุมชนพวน ตลาดเก่าห้อง
ริมแม่น้ำ อำเภอบางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี

ภาพที่ 15 : แสดงสภาพชุมชนพวน บ้านลานคา ตำบลโคก
คราม อำเภอบางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี ในฤดูน้ำหลาก

ลักษณะของหมู่บ้านชาวพวนในสุพรรณบุรีในแถบลุ่มน้ำ จะพบว่าในพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้าน จะพบกลุ่มเรือนเกาะตัวกันอย่างหนาแน่น หมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานยาวนานโดยที่กลุ่มเรือนเกิดขึ้นก่อนระบบถนนจากภาครัฐ ผังหมู่บ้านจะเป็นลักษณะที่มีเรือนเกาะตัวกันเป็นกลุ่มล้อมลานกลางบ้าน แสดงความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติอย่างชัดเจน ไม่มีรั้วกั้นระหว่างเรือนที่ข้างเคียงกัน แต่อาจมีรั้วกั้นเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ถนนในหมู่บ้านคดเคี้ยวไปตามกลุ่มเรือน แต่หากเป็นหมู่บ้านที่อายุการสร้างน้อยจะพบระบบถนนแบบตาตาราง เพราะถนนมาก่อนการสร้างเรือนทั้งหมด

ภาพที่ 16 : ผังหมู่บ้านมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า
จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มา : อรศิริ ปาณินท์ 2546 : 12.

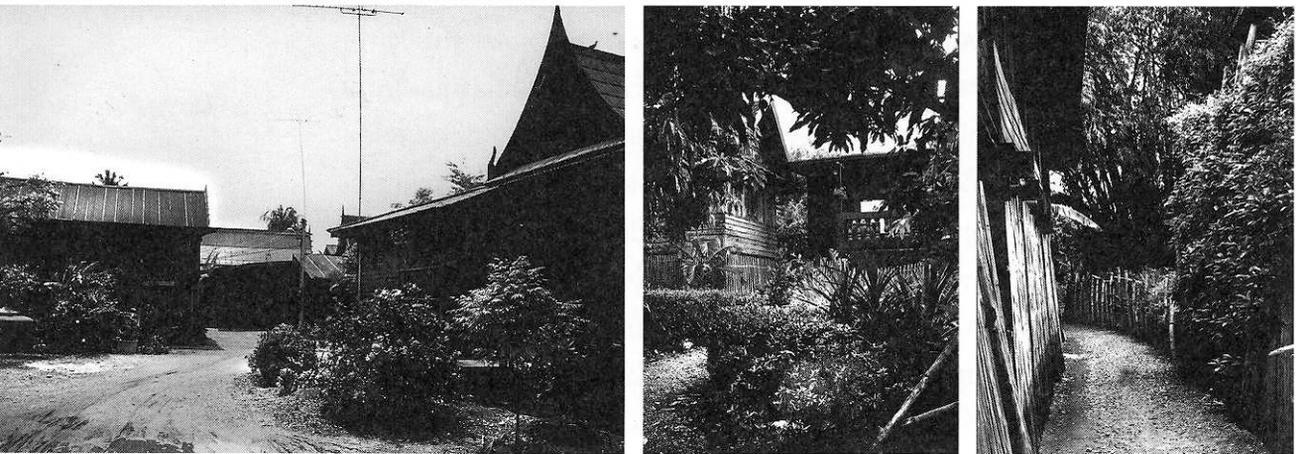

ภาพที่ 17 : ผังหมู่บ้านรางบัว อำเภอบางปลาม้า
จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มา : อรศิริ ปาณินท์ 2546 : 14.

หมู่บ้านที่มีอายุการสร้างเกินกว่า 100 ปี จะพบลักษณะผังหมู่บ้านเช่นเดียวกับผังหมู่บ้านมะขามล้ม และบ้านรางบัว การมีลานกลางบ้านเป็นกลุ่มย่อยๆ ทำให้ลมพัดเข้าสู่เรือนในหมู่บ้านได้อย่างคล่องตัว ในความน่าจะเป็น ผังหมู่บ้านน่าจะเอื้อให้ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนสุขสบายได้ทุกฤดูกาล แต่ชาวพวนในพื้นที่ลุ่มริมน้ำแทบทุกแห่งจะประสบกับเหตุไม่พึงประสงค์ คือ ภาวะน้ำหลาก ซึ่งเป็นภาวะที่เพิ่มมาทั้งสามฤดูกาลตามปกติที่ทุกคนคุ้นเคย ดังนั้นการเตรียมการเพื่อรับมือกับภาวะน้ำหลากของหมู่บ้านพวนหลายแห่ง จะสังเกตเห็นได้ชัดเจนจากการจัดพื้นที่ใต้ถุนเรือนที่จำเป็นต้องยกแควใต้ถุนเรือน ต้องหนุนพื้นที่เก็บของเพื่อการเกษตรให้สูง ต้องแขวนอุปกรณ์การเกษตรและอุปกรณ์ประมงกับโครงสร้างพื้นเรือนแทนที่จะวางบนดินที่ใต้ถุนได้ และอาจต้องยกกรงไก่ให้สูงและต้องมีบันไดหรือทางลาดให้ไก่เดินขึ้นกรงในฤดูน้ำหลาก คนสามารถอยู่บนเรือนและใช้เรือเป็นพาหนะได้ แต่สัตว์ต่างๆ ตั้งแต่ หมา แมว ไก่ และแม่แต่วัว ควาย ก็ต้องยกพื้นที่ให้อยู่ในพื้นที่สูงและแห้ง

ภาพที่ 18 : แสดงบรรยากาศในที่เดียวกันในสามลักษณะ คือ ปกติ แห้ง และเปียก ของหมู่บ้านลานคา อำเภอ บางปلام้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพที่ 19 : แสดงบรรยากาศของน้ำที่เพิ่งลดจากลานบ้านและในช่วงเวลาที่แห้งสนิท

ชาวพวนที่บางปلام้า สุพรรณบุรี มีอาชีพหลัก คือ การทำนา อาชีพรอง คือ เลี้ยงปลา และเลี้ยงไก่ การทำนาของหมู่บ้านในอดีตทำนาปี ใช้วัวควายเป็นหลักในการทำนา ชาวนาในจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินเป็นส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 58.55)²² มีความสัมพันธ์ของสังคมหมู่บ้านที่แน่นแฟ้น และมีระบบเศรษฐกิจที่เป็นการผลิตแบบเลี้ยงตัวเองมากกว่าจะเป็นการผลิตเพื่อการค้า ลักษณะของระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตัวเองดังกล่าว ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตกาล ตั้งแต่เริ่มก่อร่างสร้างหมู่บ้านของชาวพวนในสุพรรณบุรีซึ่งล่วงมา เกิน 180 ปี²³ ซึ่งมีหลักฐานที่ยังหลงเหลือให้เห็นได้ในปัจจุบัน คือ การวางผังหมู่บ้านที่เก่าแก่ การคงอยู่ของขุ้งข้าว เรือน และอุปกรณ์การเกษตรที่ใช้แต่โบราณที่ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว ในวิถี

ชีวิตแบบจารีตของชาวพวนดั้งเดิม วัว ควาย ยังเป็นสิ่งสำคัญในการทำนา เป็นเพื่อนคู่ชีพของชาวนาในอดีต ซึ่งในบางพื้นที่ทุกสิ่งทุกอย่างได้กลายเป็นอดีตไปหมดสิ้น การทำนาปีที่อาศัยฝน การมีพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับข้าวตามกระบวนการทำนามีความแปรเปลี่ยน สัมภาระทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตที่ชาวพวนหอบหิ้วแบกหามมาจากเมืองเชียงขวาง และได้นำมาใช้ในช่วงร้อยปีแรกของการตั้งถิ่นฐาน เริ่มมีความจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง แต่บางพื้นที่ใช้ระบบร่วม คือ ใช้วัว ควาย ผสมผสานกับเทคโนโลยีแบบง่ายๆ

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2484-2488) ชาวไทยเผชิญปัญหาเศรษฐกิจและเงินเฟ้ออย่างหนักหน่วง พื้นที่ปลูกข้าวในภาคกลางได้รับผลกระทบสูงมาก แต่หลัง พ.ศ. 2493 ไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในการสร้างเครือข่ายถนนเชื่อมโยงมากมายในพื้นที่ภาคกลาง โดยในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2499-2500 จังหวัดสุพรรณบุรีก็ได้รับอานิสงส์จากเครือข่ายถนนเชื่อมสุพรรณบุรี ศรีประจันต์ สิงห์บุรี กาญจนบุรี และ เจดีย์สามองค์ และถนนเหล่านี้สามารถเชื่อมต่อกับถนนที่สร้างก่อนหน้า (พ.ศ. 2493-2497) ที่เชื่อมไปยังภาคกลางและภาคตะวันออก รวมทั้งต่อไปยังชัยนาทและนครสวรรค์ด้วย²⁴ และต่อเนื่องกับนโยบายของภาครัฐในการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการเกษตร มีการใช้วิทยาการใหม่ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิต เช่น การใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ และยากำจัดแมลง ผนวกกับการใช้เครื่องจักรกลในการเกษตร เช่น รถแทรกเตอร์และเครื่องสูบน้ำ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางการเกษตรจากเทคโนโลยีพื้นบ้านมาเป็นการใช้เครื่องจักรกลและวิทยาการใหม่ ที่เป็นที่ยู่อักกันดีในนามของ “ปฏิวัติเขียว หรือ Green Revolution” ซึ่งเริ่มต้นปลายปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา

สำหรับชาวพวนสุพรรณบุรียังคงใช้ระบบร่วม คือ แบบดั้งเดิมผสมเครื่องจักรกลยังใช้เทคโนโลยีง่ายๆ คือ รถไถ 2 ล้อ และวัว ควาย ไปพร้อมๆ กัน การใช้รถแทรกเตอร์ 4 ล้อ ยังมีน้อย เครื่องจักรกลส่วนใหญ่จะใช้ในเขตพื้นที่ที่อยู่ในเขตชลประทานที่มีคลองชลประทานของรัฐส่งน้ำมาได้สะดวกเท่านั้น เพราะสามารถทำนาปรังปีละ 2-3 ครั้งได้ ส่วนในพื้นที่ที่ต้องใช้น้ำฝนธรรมชาติหรือพื้นที่ที่ทำนาปีก็ยังคงนิยมใช้วัว ควายอยู่ ผลพวงจากการปฏิวัติเขียวเป็นสาเหตุหนึ่งของการจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือการลงแขก เนื่องจากการใช้เครื่องจักรช่วยทุ่นแรงและประหยัดเวลา ส่วนการใช้ยากำจัดศัตรูพืชทำให้ปริมาณงานที่ต้องทำในไร่นามากขึ้น และต้องใช้แรงงานคนมากขึ้นเป็นเงาตามตัว เมื่อชาวพวนต้องการทำนา 2-3 ครั้ง ช่วงเวลาในการเตรียมดินก็ดี หรือการเก็บเกี่ยวก็ดี ต้องการเวลามากขึ้นทำให้เวลาที่เหลือน้อยลงแต่ปริมาณงานมากขึ้น จำเป็นต้องใช้แรงงานเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย การจ้างแรงงานจึงเข้ามาแทนที่การลงแขก

เมื่อมองย้อนในแง่ของวัฒนธรรมการลงแขก เป็นการแสดงน้ำใจช่วยเหลือตอบแทนซึ่งกันและกัน แสดงความเอื้ออาทรในฐานะเครือญาติหรือเครือญาติสมมุติที่ผูกพันกัน เมื่อชาวนาเพิ่มการทำนาปรังจากเดิมที่เคยทำนาปี เพื่อให้ได้ผลผลิตเพื่อเหลือขาย การเกื้อกูลกันแบบแลกเปลี่ยนได้เลือนหายไป รวมทั้งเวลาช่วงว่างจากนาที่จะมาทำงานหัตถกรรมเพื่อใช้ในครัวเรือนก็สูญหายไปด้วย วัฒนธรรมข้าวที่ผูกแน่นกับการทำนาปีซึ่งเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการผลิตข้าวก็ไม่สอดคล้องกับการทำนาปีละหลายครั้ง บางพื้นที่ก็เลือนหายไปตามระบบเศรษฐกิจการเกษตรแบบใหม่ที่รัฐวางนโยบายไว้ให้แก่ชาวนา ผลผลิตของชาวนาต่อไร่เพิ่มขึ้นในเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ในเขตชลประทานเท่านั้น ส่วนพื้นที่นอกเขตชลประทานผลผลิตก็ยังต่ำอยู่ เพราะทำนาโดยอาศัยน้ำฝน เฉพาะในจังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอศรีประจันต์ ซึ่งอยู่ในเขตชลประทานได้ข้าวนาปีสูงถึง 534.5 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ในอำเภอด่านช้างซึ่งอยู่นอกเขตชลประทานได้ข้าวนาปี 165 กิโลกรัมต่อไร่²⁵ ซึ่งต่างกันถึงสามเท่ากว่า

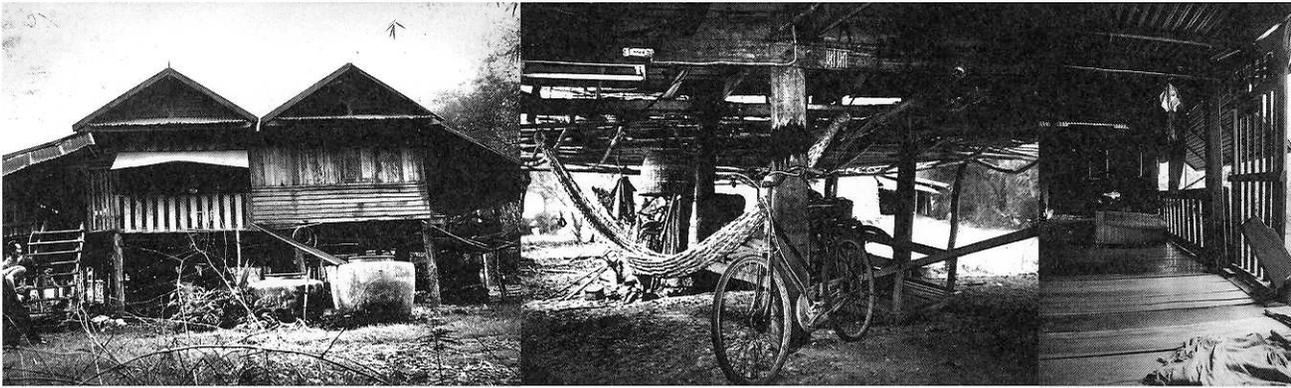
สำหรับหมู่บ้านชาวพวนที่บางปลาม้า ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนจากการทำนาปีมาเป็นนาปรัง แต่ใช้เครื่องจักรกลแบบง่าย เพราะเป็นพื้นที่ที่เผชิญกับภาวะน้ำหลากหลายเดือน ได้รับผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจชุมชนโดยรวม หรือปฏิกิริยาเชื่อมโยงพอประมาณไม่ปรับเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง การเกาะกลุ่มเรือนในหมู่บ้านยังคงเดิม มีการปรับเปลี่ยนผิวดินจากถนนดินลูกรังเป็นถนนลาดยางและคอนกรีต แต่ยังคงรูปแบบถนนตามเดิม ไม่ใช่ตัดถนนตรงแบบตาตาราง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเรือนยังคงอยู่เหนียวแน่น การเพิ่มปริมาณของร้านค้าและบริการเกี่ยวกับเครื่องจักรกลและยากำจัดศัตรูพืช ตลอดจนร้านค้าบริการซ่อมเครื่องจักรกลมีเพิ่มไม่มากนัก เพราะชาวนาเรียนรู้ที่จะซ่อมบำรุงเครื่องจักรกลต่างๆ เองเป็นส่วนใหญ่ ทำให้บรรยากาศของชุมชนแบบจารีตยังเด่นชัด

เรือนและสภาพแวดล้อม

หากมองย้อนไปยังรูปที่ 19 จะพบว่ามันไม่ได้แค่แสดงถึงสภาพที่น้ำท่วมเพียงเหือดหายไปและสภาพเขียวชอุ่มเมื่อน้ำแห้งเท่านั้น แต่จะพบว่ากลุ่มเรือนที่ปรากฏไม่ได้มีรั้วกันระหว่างอาณาเขตเรือน แต่มีต้นไม้ที่ปลูกกันอาณาเขตแบบหลวมๆ เท่านั้น ซึ่งทำให้ภาพลักษณ์ของสังคมระบบเครือญาติปรากฏขึ้นมาอย่างเด่นชัด

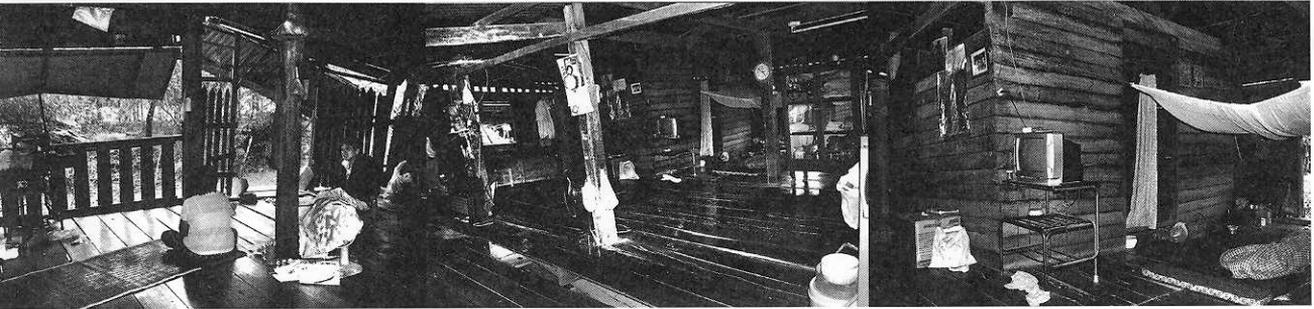
จากความเก่าแก่ของการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านชาวพวนที่บางปลาม้า ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุเกินกว่า 100 ปีทั้งสิ้น ทำให้พบความหลากหลายของรูปทรงของเรือน กลับสามารถจับกลุ่มของความเหมือนในบางสิ่งบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพวนในไทยได้อย่างชัดเจน อาทิเช่น ความเหมือนของการใช้สอยทั้งใต้ถุนเรือนและบนเรือน ความโล่งของใต้ถุนเรือนและ

บนเรือนที่ต่างก็ใช้งานอเนกประสงค์ การจัดวางพื้นที่ห้องพระและห้องนอนอยู่แถบหนึ่งของห้องโถงโล่ง การวางเรือนคร้วไว้ท้ายห้องโถง การมีบันไดหน้าเรือนตรงเข้าโถง การมีชานเปียกเพื่อซักล้างต่อจากเรือนคร้ว เหล่านี้ล้วนเป็นเสมือนสูตรสำเร็จของเรือนพวนทั้งสิ้น

ภาพที่ 20 : เรือนและสภาพแวดล้อม การวางบันไดทางขึ้น การใช้ใต้ถุนเรือนแบบอเนกประสงค์ และความต่อเนื่องระหว่างบันไดเรือนและโถงกลาง

ลักษณะของโถงเรือนซึ่งในอดีตอาจเป็นชานแดดสำหรับวิถีชีวิตแบบบุพกาล เพื่อเอาไว้ใช้ตากผลิตผลทางการเกษตร แต่ในปัจจุบันชานแดดไม่หลงเหลืออยู่อีกต่อไป กลายเป็นโถงใต้หลังคาคลุมทั้งสิ้น ส่วนพื้นที่ที่เป็นห้องนอนและห้องพระมักอยู่ทางทิศตะวันออก เรือนคร้วอยู่ทางเหนือ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ตามสภาพภูมิอากาศก็เป็นตำแหน่งที่เหมาะสมที่สุด เพราะลมจากทางทิศใต้จะไม่พัดกลืนอาหารจากครัวเข้าบ้าน ลักษณะท่วงทีของการจัดการใช้สอยลักษณะนี้ดูจะเป็นสูตรสำเร็จของเรือนพวนที่คล่องตัวกับการอยู่ในไทยเป็นอย่างยิ่ง ลักษณะร่วมของเรือนพวนอีกประการหนึ่งที่พบเห็นในปัจจุบันคือ วัสดุก่อสร้างและโครงสร้าง ทั้งโครงสร้างหลักและโครงสร้างหลังคาเป็นไม้จริง หลังคามุงสังกะสีหรือกระเบื้องลอนเล็กและลอนคู่ ซึ่งจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเล่าเหมือนกันหมด คือ แต่ก่อนหลังคามุงจาก แต่ตัวเรือนและการใช้สอยก็เหมือนที่เห็นในปัจจุบัน

ภาพที่ 21 : ความต่อเนื่องของโถงบันได โถงกลาง และห้องนอน

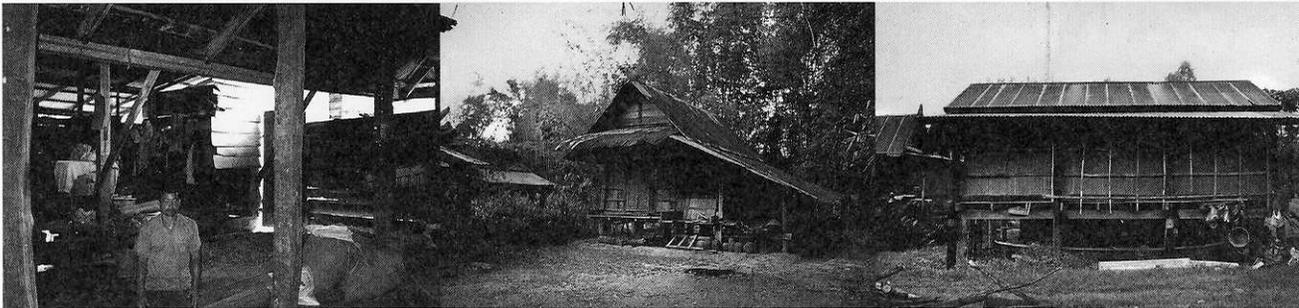

ภาพที่ 22 : เรือนครัวปิดท้ายโถงกลางด้านทิศเหนือ ชานแดดชกกลาง และห้องน้ำ-ส้วม

เรือนครัวซึ่งเป็นการใช้สอยสำคัญในชีวิตประจำวัน แม้จะอยู่ในตำแหน่งเดียวกันแทบทุกเรือน แต่ก็พบความหลากหลายของอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ตั้งแต่เตาอั้งโล่ เตาไฟฟ้า และเตาแก๊ส สิ่งที่ไม่พบเลย คือ แม่เตาไฟแบบบุพกาลที่พบในเชียงขวางเป็นสิ่งที่พวนในไทย ลืมเลือนไปหมดสิ้น คนรุ่นปัจจุบันนึกภาพแม่เตาไฟของบรรพบุรุษเมื่อครั้งอพยพมาเมื่อ 200 ปีก่อนไม่ออกแล้ว มีแต่แม่เต่า พ่อเต่า ที่อายุกว่า 80 ปี บางท่านที่ยังจำได้และอธิบายลักษณะของแม่เตาไฟเมื่อครั้งยังเป็นเด็กได้ ชานแดดที่ใช้ชกกลางท้ายครัวเป็นพื้นที่จำเป็นสำหรับเรือนทุกหลังและเป็นที่ใช้ตากพริก หอม กระเทียม สำหรับเป็นเครื่องเคียงในการทำครัวไปด้วยในเวลาเดียวกัน

ยุ่งจางยังมีหลงเหลืออยู่หรือไม่?

เรือนส่วนใหญ่ยังมียุ่งจางหลงเหลือ แต่อาจจะมีที่ไม่ใช้งานแล้วบ้างตามความแปรเปลี่ยนของระบบการทำงานในปัจจุบัน พื้นที่ที่ยังทำนาแบบเก็บไว้กินเองด้วย จะมียุ่งจางไว้เก็บข้าวที่กินเอง แต่พื้นที่ที่ทำนาในระบบที่โรงสีมาเก็บเกี่ยวจากนาเมื่อข้าวโตเต็มที่ ก็จะไม่ยุ่งจางเก็บในยุ่ง ชาวนากลุ่มนี้จะต้องซื้อข้าวกิน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ทำนาปรัง ซึ่งมักบอกว่าข้าวที่ปลูกกินไม่อร่อยเพราะแข็ง ต้องให้โรงสีไปผสมเป็นข้าวเปอร์เซ็นต์เสียก่อนแล้วค่อยซื้อมากิน²⁵ ระบบการทำงานแบบนี้ทำให้ยุ่งจางไม่ได้ใช้งาน แต่ยังมีกรเก็บข้าวอีกประเภทหนึ่งที่ไม่ยุ่งจางแยกต่างหาก แต่กองข้าวบนส่วนหนึ่งของโรงเรือนแบบเดียวกับห้องข้าวของเรือนไทยพุทธในภาคใต้²⁶ ก็พบหลายหลังในเรือนที่เป็นครอบครัวขนาดเล็กอยู่คนเดียวหรือสองคน

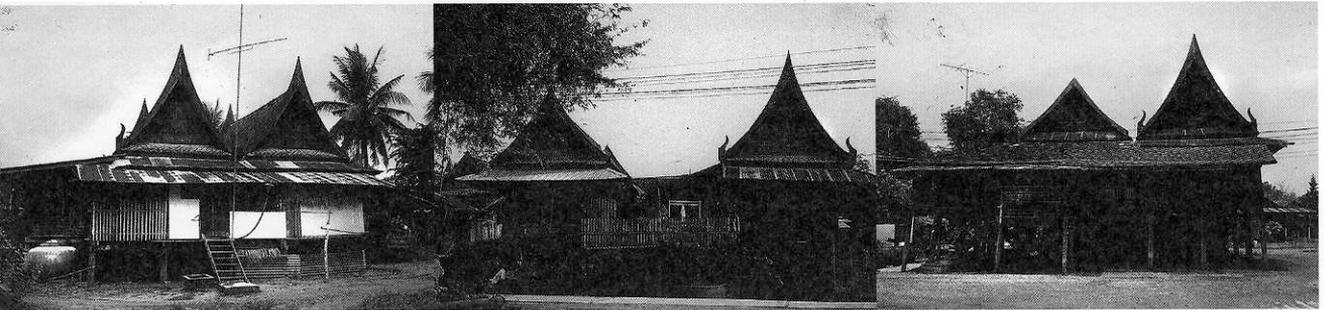
ภาพที่ 23 : ห้องข้าว และยุ่งจางชาวพวน

พัฒนาการของรูปทรงเรือนพวนบางปลาหมอ

ในช่วงเวลากว่า 100 ปี ของการก่อร่างชุมชนพวนในบางปลาหมอที่พบความหลากหลายของรูปทรงเรือนบนผืนพื้นที่มีรูปลักษณะเดียวกัน ได้พบว่าอัตลักษณ์ของเรือนพวน คือ เรือนจั่วแฝดมีเรือนครัววางด้านหลัง และยังได้พบอีกว่าเรือนจั่วแฝดมีเรือนครัววางด้านหลังนี้ต่างก็มีพัฒนาการของรูปทรงเรือนตามกลุ่มอายุของการสร้างอย่างเห็นได้ชัด ความต่างของรูปทรงเรือนนี้อาจแยกตามช่วงเวลาได้ 3 กลุ่ม พร้อมทั้งยังอาจพยากรณ์แนวโน้มในอนาคตของรูปทรงเรือนพวนได้อีกด้วย

กลุ่มที่ 1 เรือนที่มีอายุการสร้างเกิน 100 ปี ซึ่งพบว่าบางเรือนมีอายุ 150 ปี และ 180 ปี เป็นเรือนจั่วแฝดหลังคาทรงไทยแบบประเพณีมีหางและปั้นลม

กลุ่มที่ 2 อายุการสร้าง 60-100 ปี เป็นเรือนจั่วแฝดหลังคาไม่มีหางปั้นลมและความเอียงลาดหลังคาน้อยลง ไม่เป็นทรงจอมแหแบบเรือนอายุ 100 ปี

ภาพที่ 24 : เรือนจั่วแฝดแบบมีหางและปั้นลม ที่อายุเกินกว่า 100 ปี

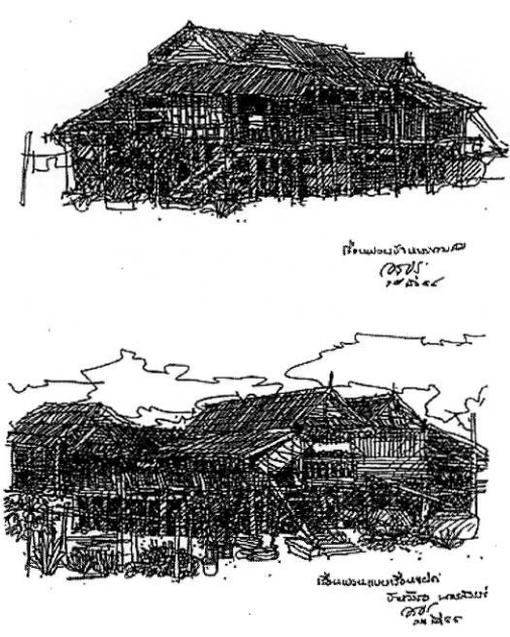
ภาพที่ 25 : เรือนจั่วแฝด หลังคาความเอียงลาดน้อย

กลุ่มที่ 3 อายุการสร้าง 50 ปีลงมา เป็นเรือนจั่วเดี่ยวคลุมเต็มพื้นที่ที่เคยเป็นจั่วแฝด เรือนกลุ่มนี้พบในกลุ่มเรือนที่อายุการสร้างน้อย เจ้าของจะให้เหตุผลว่าที่ใช้จั่วเดี่ยวคลุมทั้งฝั่งพื้นที่เพราะสร้างง่ายและประหยัดกว่าสร้างจั่วแฝด ทั้งยังไม่ต้องซ่อมรางน้ำในช่วงต่อของจั่วบ่อยๆ ด้วย

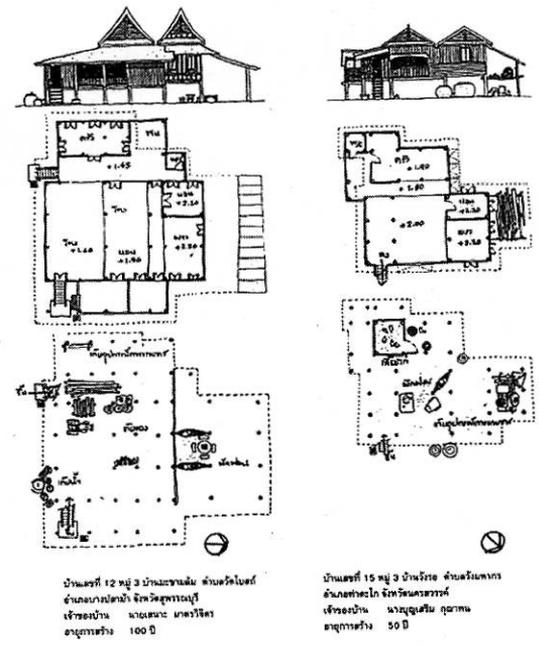

ภาพที่ 26 : เรือนจั่วเดี่ยว ซึ่งเป็นรูปทรงของเรือนพวนที่อายุการสร้างต่ำกว่า 20 ปี

เรือนพวนในไทย โดยเฉพาะในบางปلام้า ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อายุการสร้างเกิน 180 ปีนี้ จากผลสรุปของงานวิจัยนี้ ได้พบประเด็นองค์ความรู้ใหม่หลายประเด็น แต่ประเด็นหลัก คือ รูปลักษณะของเรือนจั่วแฝดมีเรือนคิ้วขวางเป็นอัตลักษณ์สำคัญของเรือนพวน และเรือนพวนไม่ว่าจะปรับเปลี่ยนรูปทรงตามอายุการสร้างไปเพียงไร ลักษณะผังพื้นยังคงตามสูตรเดิมของวิถีชีวิต คือ รูปทรงหลังคาจะเป็นอย่างไรก็ตามจะคลุมบนผังพื้นที่มีรูปลักษณะเดียวกัน

ภาพที่ 27 : รูปลักษณะของเรือนจั่วแฝดมีเรือนคิ้วขวางของบ้านมะขามล้ม (100 ปี) และบ้านวังร้อ (50 ปี)

ภาพที่ 28 : เรือนจั่วแฝดอายุ 100 ปี กับอายุ 50 ปี ที่คลุมบนผังพื้นรูปลักษณะเดียวกัน

สรุปผลการศึกษา

สรุปผลการศึกษาจะสรุปเนื้อหา 3 ประเด็นตามคำถามหลักของงานวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างบริบททั้งที่เป็นธรรมชาติและสรรค์สร้างกับวิถีชีวิตของชาวพวนในเชียงขวาง และลุ่มน้ำภาคกลางของไทย

ชาวพวนเชียงขวางหลังจากที่ต้องทิ้งถิ่นฐานยาวนานและแตกกระสานซ่านเซ็นไปในพื้นที่ของไทยและเวียดนาม หลังจาก พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) ได้กลับมามีถิ่นฐานในพื้นที่เดิม ยังมีวิถีชีวิตที่แน่นแฟ้นกับบริบทธรรมชาติ ยังมีระบบการเกษตรแบบประเพณี มีสังคมแบบเครือญาติอย่างแน่นแฟ้น แม้จะพบกับระบบการเมืองการปกครองที่มีอิทธิพลกับการผลิตข้าว แต่ก็ยังสามารถใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการจัดการน้ำในที่สูงเข้าแก้ปัญหาในการดำรงชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยังใช้ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงในการดำรงชีพ มีข้าวในนา ปลาในน้ำอุดมสมบูรณ์

ชาวพวนในไทยซึ่งมีอายุการตั้งถิ่นฐานยืนยาว 180-200 ปี มีการปรับตัวจากการเคยชินกับการอยู่ที่สูงมาอยู่ที่ลุ่มริมแม่น้ำที่น้ำท่วม มีการปรับตัวกับบริบทให้คล้ายตามคนไทยที่ชินกับการอยู่ที่ลุ่มมาก่อนแล้ว และปรับตัวครั้งใหญ่กับระบบการเกษตรของภาครัฐไทยจากการทำนาปีเป็นนาปรัง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิต ซึ่งเปรียบเสมือนว่าสัมภาระทางวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่หอบหิ้วติดตัวมาจากเชียงขวางนั้นได้ใช้สัมภาระเดิมเต็มที่ในช่วง 100 ปีแรก แต่ในช่วงตั้งแต่เริ่มปฏิวัติเขียว (พ.ศ. 2503) สัมภาระทางวัฒนธรรมที่หอบหิ้วมาเริ่มต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามกระแสแห่งโลกปัจจุบัน แต่สัมภาระที่เป็นนามธรรมที่ฝังแน่นในจิตใจยังคงฝังแน่นอยู่ไม่รู้คลาย

2. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวในบริบทใหม่

ชาวพวนในพื้นที่ลุ่มน้ำยังคงใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการน้ำและทรัพยากรชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับน้ำได้เช่นในอดีต และยังได้ค้นหาภูมิปัญญาใหม่ที่จะอยู่กับสภาพน้ำหลากได้อย่างคล่องตัวทั้งทางกายภาพ และเศรษฐกิจสังคม

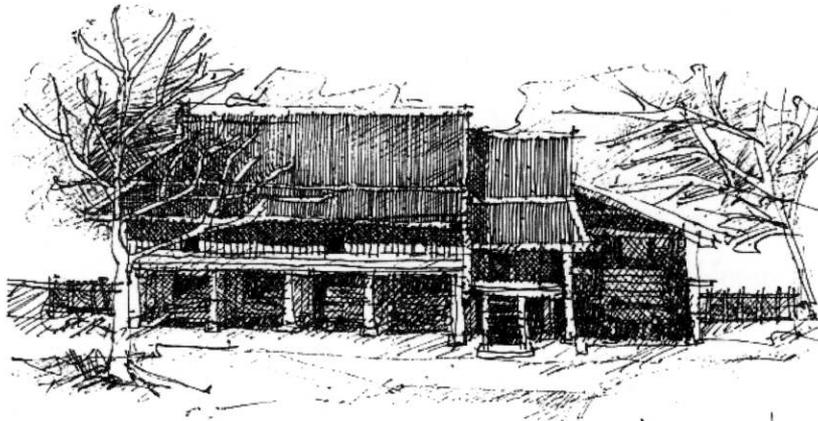
3. เรือนพวนทั้งสองแห่งมีการเปลี่ยนรูปไปอย่างไร? มีแนวโน้มในอนาคตอย่างไร?

เรือนพวนในไทยมีอายุยาวนาน สรุปการเปลี่ยนรูปทรงได้ตามช่วงเวลาการสร้าง แต่คงเอกลักษณ์เรือนจั่วแปดมีเรือนครัวขวางไว้ เรือนจั่วแปดคลายรูปจากจั่วเรือนไทยเป็นจั่วความเอียงลาดต่ำลง และสุดท้ายเป็นจั่วเตี้ยความเอียงลาดต่ำ และมีแนวโน้มว่าจะเป็นรูปแบบของเรือนพวนในอนาคต แต่ไม่ว่าจะเป็นรูปทรงหลังคาใดก็ตามก็ยังคงคลุมผังพื้นที่มีรูปลักษณะเดียวกัน แม้เวลาจะเปลี่ยนไปเพียงไรก็ตาม

แต่ในทางกลับกัน เรือนพวนในเชียงขวางซึ่งเป็นต้นกำเนิดของเรือนพวนในไทย แต่กลับพบปัญหาสงครามและการเมืองการปกครอง ที่ทำให้หมู่บ้านและเรือนพวนในเชียงขวางถูกทำลายสูญสิ้นไม่เหลือเรือนเก่าให้ศึกษาแม้แต่หลังเดียว หมู่บ้านที่เป็นต้นกำเนิดของชาวพวนไทย เช่น บ้านหมี เมืองแปก บ้านนาอู่ เมืองคูน และหมู่บ้านพวนอื่นๆ ในเชียงขวาง ล้วนมีอายุการสร้างเท่าๆ กัน คือ 35 ปี (พ.ศ. 2518 หรือ ค.ศ. 1975) ทำให้ไม่สามารถเห็นพัฒนาการของเรือนพวนได้ แต่สรุปได้ว่า เรือนทุกแห่งมีรูปลักษณะของผังพื้นและรูปทรงคล้ายคลึงกัน และผังพื้นดังกล่าวยังมีรูปลักษณะเดียวกับเรือนพวนในไทยด้วย ซึ่งดูเสมือนชาวพวนได้ใช้สัมภาระทางวัฒนธรรมที่หอบหิ้วเข้าไปพร้อมตัวอย่างคุ้มค่ายิ่ง

จะแก้ปัญหาคือการศึกษาเรือนพวนเชียงขวางในอดีตอย่างไร?

ได้สืบค้นเอกสารที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับเรือนพวนเชียงขวางในอดีต ของท่านพุมิ วงวิจิตร และการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าชาวพวน จะได้แปลงคำบอกเล่าต่างๆ เป็นผังพื้นและรูปทรงเพื่อเป็นต้นแบบในการสันนิษฐานและเปรียบเทียบกับเรือนพวนปัจจุบันในเชียงขวาง และรูปแบบแรกเริ่มของเรือนพวนในไทยจากพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมของพวนในไทย เพื่อสรุปผลของการศึกษาขั้นสุดท้ายต่อไป

บ้านหมี เมืองแปก เขตที่ ๐๑
 ๗๐ บึงน้ำจืด จันทะว
 เมืองเชียงขวาง สปป.ลาว
 ๐๖/๑
 ๒๓ ต.ค. ๕๒

ภาพที่ 29 : เรือนพวนบ้านหมี เมืองแปก
 จากการสำรวจภาคสนาม 23 ตุลาคม 2552

บ้านเลข ๖ เมืองคูน
เลขที่ ๐๖ / แขวงใต้ขวา
สี่ป. ดาว. พง. สวรรค์ทิพย์ มีนระ
จว.
@รศ.
๒๕๕๓

ภาพที่ 30 : เรือนพวนบ้านนาอยู่ เมืองคูน
จากการสำรวจภาคสนาม 23 ตุลาคม 2552

ขอบคุณ

ทุนอุดหนุนวิจัยศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น พ.ศ. 2552-2555
จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ
สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ.)

เชิงอรรถ

- ¹ กลุ่มชาติพันธุ์พวนหรือในเอกสารวิชาการบางฉบับเรียก ลาวพวน แต่กลุ่มคนที่อยู่ที่ต้นกำเนิดของชาวพวนในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กลับเรียกตนเองว่า ไทพวน (อรศิริ ปาณินท์ อธิบายความจากการสำรวจภาคสนาม ระหว่าง 23 ตุลาคม 2552-29 ตุลาคม 2552)
- ² อรศิริ ปาณินท์, *เรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย* (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), หน้า 2.
- ³ วีระพงษ์ มีสถาน, *สารนุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน* (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2539), หน้า 9.
- ⁴ เรื่องเดียวกัน.
- ⁵ เรื่องเดียวกัน.
- ⁶ อรศิริ ปาณินท์. อ้างแล้ว หน้า 10.
- ⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.
- ⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.
- ⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.
- ¹⁰ วีระพงษ์ มีสถาน. อ้างแล้ว หน้า 9.
- ¹¹ จากการสำรวจภาคสนาม เมื่อวันที่ 23-24 ตุลาคม 2552 โดย นายพนพล จันทวีระ.
- ¹² จากการสำรวจภาคสนาม เมื่อวันที่ 23-24 ตุลาคม 2552 โดย นายพนพล จันทวีระ.
- ¹³ อรศิริ ปาณินท์. เรื่องเดิม หน้า 13
- ¹⁴ จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านสมหมาย กลิ่นทรงสี บ้านคุ้มโรงสี เมืองคูน แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2552.
- ¹⁵ จากการสัมภาษณ์ นายเตาะ จันสม บ้านหินโงน เมืองคูน เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2552.
- ¹⁶ จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่สมหมาย กลิ่นทรงสี บ้านคุ้มโรงสี เมืองคูน แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2552.
- ¹⁷ จากการสัมภาษณ์ นางคำออน จันทะวง เรือนเลขที่ 09 หน่วย 01 บ้านหมี่ เมืองแปง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2552.
- ¹⁸ จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ศักดิ์ศิลป์ วงษ์พันธ์ุ 49 หมู่ 1 บ้านโคกโก ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552.
- ¹⁹ Hobsbawn and Ranger (1983) อ้างใน ยศ สันตสมบัติ, หน้า 22.
- ²⁰ นิวัติ ทองวล. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาโทศึกษา เรื่อง “การสร้างอัตลักษณ์ของชาวพวนในประเทศไทย,” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2546, หน้า 4.
- ²¹ พอพันธ์ อุทยานนท์, *เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านในภาคกลาง* (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2546), หน้า 12.
- ²² อรศิริ ปาณินท์. *เรือนพื้นถิ่นไทยพวนในประเทศไทย*. อ้างแล้ว, หน้า 13.
- ²³ พอพันธ์ อุทยานนท์. *เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคกลาง*, อ้างแล้ว, หน้า 56.
- ²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.
- ²⁵ จากการสัมภาษณ์ นายศรีไพร พันธุ์ชัย บ้านเลขที่ 24 หมู่ 3 บ้านมะขามล้ม ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552.
- ²⁶ อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. *เรือนพื้นถิ่นไทยพุทธภาคใต้* (กรุงเทพฯ : เจ.พริน. 2548), หน้า 86.

บรรณานุกรมคัดสรร

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- โพธิ์ แชมล่าเจียก. **ตำนานไทยพวน**. กรุงเทพฯ : ค. พลพิมพ์ พรินต์ติ้ง จำกัด, 2537.
- โพธิ์ แชมล่าเจียก. **วัฒนธรรมและประเพณีไทยพวน**. กรุงเทพฯ : หจก.จงเจริญการพิมพ์, 2538.
- โพธิ์ แชมล่าเจียก. **ผญา : มรดกภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยพวน**. กรุงเทพฯ : หจก.จงเจริญการพิมพ์, 2539.
- รัชณี ศรีสุวรรณ. **“ลักษณะภาษาไทยพวนที่จังหวัดสุพรรณบุรี”**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.
- นิวัติ ทองวล. **“การสร้างอัตลักษณ์ของชาวพวนในประเทศไทย”**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.
- พอพันธ์ อูยานนท์. **เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคกลาง**. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2546.
- พุมิ วงวิจิต. **พิษณุ จันทรวิทัน, แปล. ในความทรงจำของพุมิ วงวิจิต**. กรุงเทพฯ : บริษัท เนชั่นมัลติมีเดียกรุ๊ป จำกัด (มหาชน), 2546.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **“เชียงขวาง” สารานุกรมไทยเล่ม 10**. กรุงเทพฯ : ไทยมิตรการพิมพ์, 2529.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **“พวน” สารานุกรมไทย เล่ม 10**. กรุงเทพฯ : ไทยมิตรการพิมพ์, 2529.
- วาสนา บุญสม. **“บุญประเพณีแห่งวิถีชีวิตชาวพวน”วารสารศรีปทุม ปีที่ 1, ฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน 2542)**
- วิเชียร วงศ์วิเศษ. **ไทยพวน**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานทอดกฐินขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ณ วัดหาดเลี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย 24 ตุลาคม 2517.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. **“วัฒนธรรมไทยพวนสุพรรณบุรี” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 37, ฉบับที่ 8 (5-11 สิงหาคม 2533)**
- วีระพงศ์ มีสถาน. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน**. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมการพิมพ์, 2539.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **“ลุ่มน้ำแม่กลอง” ลุ่มน้ำแม่กลอง : การพัฒนาการทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนต พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2538.
- สิทธิพร ภิมยรัตน์ และคณะ. **โครงการศึกษาลุ่มน้ำท่าจีน : การศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนเมืองในจังหวัดสุพรรณบุรีและชัยนาท**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.
- สุภาภรณ์ ดันศลารักษ์. **การศึกษาลุ่มน้ำท่าจีน การสำรวจศึกษาข้อมูลเบื้องต้น : การศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่-ประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำท่าจีน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. **“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง” ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : พิมพ์เนต พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2535.
- สุรัชย์ ศิริไกร. **การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2548.
- สุวิทย์ อิศาศวัต. **ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543.
- อรศิริ ปาณินท์. **“ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการอยู่” ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต**. กรุงเทพฯ : บริษัท อัมรินทร์พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2534.
- อรศิริ ปาณินท์. **“บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่นที่สุพรรณบุรีและอ่างทอง” บ้านและหมู่บ้าน พื้นถิ่น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

อรศิริ ปาณินท์. “บ้านไทยและชีวิตผู้คนบนเส้นทางอยุธยา สุพรรณบุรี อ่างทอง.” **อนุสาร อสท.** ปีที่ 38, ฉบับที่ 3 ตุลาคม 2540.

อรศิริ ปาณินท์. **เรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย.** นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

Boonsprasert, Chaluy. Discourse Structure in Phuan. MA. Thesis (Linguistics). Institute of Language and Culture for Rural Development, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University, 1985.

Eam-Eiun, Chalong. A Phonological Description of Phuan at Tambon Hat Siaw, Sisatchanalai District Sukothai Province. M.A. Thesis (Linguistics). Institute of Language and Culture for Rural Development, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University, 1986.

The Transferability of Phuan Cultural Baggage : From Xieng-Khouang to Thai Central Region Basin

Ornsiri Panin

Professor, Faculty of Architecture, Kasetsart University

Abstract

This research emphasized the adaptability in the new context of The Phuan Ethnic with very rich cultural identities, who migrated from Xieng-Khouang, the Lao PDR to the Central Region Basin of Thailand during the past two centuries. From highland context to river basin with long period of flooding condition. This research aims to study traditional and change of their way of living and the adaptability for harmonizing their new context and living. How can their cultural baggage which were carried from Xieng-Khouang play any role to their new context. How did it effected to their village plan and houses. From field survey and in-depth interview, it was found that, after Xieng-Khouang was totally destroyed by several wars for very long period, the villages-resettlement were formed from 1975, only 35 years from now. The interrelation of life and natural environment are exactly harmony. Local wisdom for agricultural product and living still exist for supporting their self-sufficient lives and economy. Every house seems to have quite similar plan and building materials. But the Phuan in Central Basin of Thailand which their settlement were over two centuries, can express their typical style and house plan. The house form was developed from double-gable roof with traditional Thai style to plain double roof and lastly to single gable over the similar house plan in additional with their new wisdom for their flooding condition. At present, the development of Phuan Xieng-Khouang house still cannot be classified because of the short period of their re-settlement, but the coordinative living element which and be seen on both Thai and Lao Phuan is their similar house plan, the testimony for transferability of Phuan Cultural Baggage.

Keywords : Transferability, Cultural Baggage, Phuan, Context, Adaptability, Xieng-Khouang, Central Region Basin